

İsmayilov Elşən Ellaz oğlu,
doktorant,
Bakı Biznes Universiteti,
E-mail: ismayilov.elsan92@mail.ru
© İsmayilov E.E., 2021

UOT: 338.43. 30.75.13

AQROPARKLARIN İDARƏ EDİLMƏSİNİN TƏŞKİLATI-İQTİSADI İSTİQAMƏTLƏRİ

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi – aqroparkların idarə edilməsinə müasir yanaşmanın istiqamətlərini, amillərini, institusional yanaşmaları, idarəetmənin müasir strukturu və onun tərkib elementlərinin müəyyən edilməsindən ibarətdir.

Tədqiqatın metodologiyası – tədqiqat təşkilati-iqtisadi amillərin nəzəriyyəsinin əsasları təhlil edilməklə, onların bir sıra çatışmayan xüsusiyyətlərini müəyyən etməklə və nəhayət, müasir dövrün tələblərinə uyğun təşkilati idarəetmə formasının izahına və müəyyən edilməsinə uyğun aparılmışdır.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti – tədqiqatın əsas müddəaları və nəticələrindən aqroparkların idarəetməsilə bağlı nəzəri əsaslarının öyrənilməsində və ölkənin kənd təsərrüfatı resurslarının əsaslandırılmış şəkildə istifadə edilməsində istifadə oluna bilər.

Tədqiqatın nəticələri - aqroparkın hər bir elementinin yaradılmasının əsas mənbəyi kimi kənd təsərrüfatı və insan kapitalının inkişafı ilə bağlı əsasların müəyyən edilməsi və nəzərə alınması ilə bağlıdır.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi – tədqiqatda aqroparkların formalaşması və idarəetmənin kompleks inkişafı məqsədilə yeni yanaşma istiqamətləri və amilləri müəyyən edilmişdir. Aqroparkın müasir strukturuna uyğun tərkib elementləri və əsas əlamətlərinə uyğun olan dövrün yeni inkişaf amilləri nəzərə alınmaqla formalaşması təklif edilir.

Açar sözlər: kənd təsərrüfatı, aqropark, təşkilat, struktur, institusional yanaşma, resurs, inteqrasiya, birlik.

G İ R İ Ş

Aqrar sektorun inkişaf etdirilməsində, həmçinin kənd təsərrüfatında sahibkarlıq fəaliyyətinin daha da şaxələndirilməsində, kənd yerlərində işsizlik səviyyəsinin aradan qaldırılmasında aqrar sektorda istehsal olunan məhsullar üzrə idxal-ixrac əməliyyatlarının aparılmasının iqtisadi rolu böyükdür. Bu proseslərin səmərəliliyini müəyyən etmək məqsədilə aqrar sahədə institusional islahatları və problemləri təhlil edəcəyik.

Bildiyimiz kimi, aqroparkların institusional aspekti haqqında çox az şey məlumdur,

AUDİT 2021, 4 (34), səh. 124-134.

AUDIT 2021, 4 (34), pp. 124-134.

çünki o, yeni təşkilat formasıdır. Buna görə də müxtəlif cəhətdən institusional amillərin nisbi əhəmiyyətini araşdırmaq əhəmiyyətli olacaqdır. Həmçinin kənd təsərrüfatı ilə bağlı dəyişən tələblərə cavab vermək məqsədilə innovativ Aqropark konsepsiyaları hazırlanmışdır. Tədqiqatımızdan görünür ki, bir sıra təşkilati struktur modellərinin əksəriyyəti aqropark konsepsiyasında istifadə olunur.

Hesab edirik ki, aqroparklar Azərbaycanda kənd təsərrüfatı və sənaye əlaqələrinin koordinasiya təşkilində mühüm rol oynayacaq və bu qeyri-neft iqtisadiyyatının dayanıqlı inkişafına, sektorun böyüməsinə, əhalinin gəlirlərinin artımına, ixrac sferasının genişlənməsinə və ölkənin daha keyfiyyətli ərzaq təminatının həyata keçirilməsinə müsbət təsir göstərəcəkdir ki, bu baxımdan aqroparkların səmərəli idarə olunmasına ehtiyac vardır.

Aqroparklarda “lider” sahibkarın kimin olması, gəlirlərlə bağlı hüquqlar və bir çox məqamlar öz həllini tapmalıdır. Mülkiyyət hüququ yanaşmasına görə, kimin nəzarət hüququ varsa, indi aktivin sahibi də o hesab olunur, lakin əvvəllər göstərildiyi kimi, hibrid formalarda sahiblik qismən genişləndirilirdi və bu da problemlərə səbəb olurdu. Problemlərin yaranması üçün də bu aktivlərdən əldə edilən gəlirin necə bölünəcəyi üzvlərə əvvəlcədən aydın olmalıdır.

Yuxarıda qeyd olunan problemlər maraqlı tərəflərin fərdi qərar qəbul etməsinə və beləliklə, bütövlükdə aqroparkın inkişafına böyük təsir göstərə bilsə də, aqroparkı planlaşdıranlar onların təsirindən xəbərsiz ola bilərlər. Təsir zamanla dəyişə bilər.

Tədqiqatın əsas məzmunu

Ölkədə aqrar sektorun inkişaf etdirilməsi, qeyri-neft sektorunun inkişafının təmin olunması baxımından əhəmiyyətli olduğu kimi, bu sahədə institusional problemlərin aradan qaldırılması amili də idarəetmənin səmərəliliyinin artırılması baxımından əhəmiyyətlidir. Bu məqsədlə bir sıra tədbirlərin icrası nəzərdə tutulmuşdur ki, buna misal olaraq ölkə prezidentinin 16 aprel 2014-cü il tarixli “Aqrar sahədə idarəetmənin təkmilləşdirilməsi və institusional islahatların sürətləndirilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında” fərmanını qeyd edə bilərik.

Bu fərmanın mahiyyətinə nəzər yetirsək, görürük ki, burada bir sıra strateji institusional məsələlərə diqqət yetirilmişdir ki, bunlara misal olaraq, ilkin mərhələdə təşkilati strukturların rayonlarda yaradılmasının, şəffaflığı və hesabatlılığı təmin etmək məqsədilə beynəlxalq təcrübəyə əsaslanan “elektron kənd təsərrüfatı” informasiya sisteminin yaradılmasının, dövlət müəssisə və təşkilatlarının ləğvi, özəlləşdirilməsi, yenidən təşkili və idarəetməyə verilməsi barədə işlərin icrasınının, Azərbaycan Aqrar Elm Mərkəzinin və onun tabeliyindəki elmi-tədqiqat institutlarının strukturunun təkmilləşdirilməsinin, Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi ilə birlikdə aqrar sahədə kadr hazırlığı və təminatı sisteminin yaxşılaşdırılmasının, kəndli fermer təsərrüfatlarının daha iri kənd təsərrüfatı müəssisələri formasında birləşmələrinin iqtisadi stimullaşdırılmasını nəzərdə tutan “Kənd təsərrüfatı kooperasiyası haqqında” qanun layihəsini hazırlanmasının, istehlak bazarında qiymət sövdələşməsinin qarşısının alınması məqsədi ilə antikartel fəaliyyətini tənzimləyən normativ hüquqi aktların layihələrinin hazırlanmasının, kənd təsərrüfatı sahəsində sığorta mexanizminin təkmilləşdirilməsinə və bu sahədə prosedurların sadələşdirilməsinə dair təkliflərin hazırlanmasının nəzərdə tutulmasını

AUDİT 2021, 4 (34), səh. 124-134.

AUDIT 2021, 4 (34), pp. 124-134.

qeyd etmək olar. Bu fərmana diqqət yetirsək, görürük ki, burada ölkəmiz üçün əhəmiyyətli hesab olunan əsas institusional problemlərin aradan qaldırılması nəzərdə tutulmuşdur.

Aqroparklar inteqrasiya olunmuş sistem kimi öz fəaliyyətini bütün iştirakçılarının könüllü, qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığı əsasında reallaşdırmalıdırlar. Fikrimizcə, aqroparkının təşkilati-hüquqi forması onun yaradılmasının məqsəd və vəzifələrini ən dolğun şəkildə əks etdirdiyi üçün birlik olmalıdır. Öncəki fəsildə də qeyd etdiyimiz kimi aqroparkların formalaşdırılması üçün vahid birlik olmamış və bunula bağlı əsasnamə formalaşmamışdır. Ancaq son dövrdə bu istiqamətdə tənzimləməni təmin etmək məqsədilə, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2021-ci il 21 dekabr tarixli Fərmanı ilə Aqroparklar haqqında nümunəvi əsasnamə təsdiq edilmişdir. Həmçinin onu da qeyd etmək lazımdır ki, aqroparklarla işin təşkilati baxımdan səmərəliliyinin təmin edilməsi məqsədilə, Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyinin tabeliyində İqtisadi Zonaların İnkişafı Agentliyinin nəznində Aqroparklarla iş üzrə departament fəaliyyət göstərir. Bütün bu prosesləri münasibətlərin tənzimlənməsi məqsədilə qanunvericilik bazasının və təşkilati bazanın formalaşdırılması baxımından əhəmiyyətli hesab etmək olar. Təşkilati-iqtisadi tənzimləməni təmin etmək məqsədilə əsasnamədə əsasən aqroparkların həm daxili, həm də xarici fəaliyyətinin tənzimlənməsi nəzərdə tutulur. Belə ki, bildiyimiz kimi, hal-hazırda respublikamızda yaradılmış 43 aqroparkın hamısı özəl aqroparklardır. Ancaq bilirik ki, aqroparkların yaradılmasında dövlət təcrübəsi də mövcuddur ki, respublikamızda da bu istiqamətdə ilkin mərhələdə “Yevlax Pilot Aqro-parkı”nın yaradılması nəzərdə tutulmuşdur. Qeyd etdiyimiz əsasnamədə təşkilati-iqtisadi tənzimləmələri təmin etmək məqsədilə aşağıdakı məsələlər öz əksini tapmışdır [5]:

- Aqroparkın yaradılmasının məqsədləri.
- Aqroparkın yaradılması və qeydiyyatına alınması.
- Aqroparkın fəaliyyətinin təşkili, idarə olunması və inkişafı.
- Səlahiyyətli orqanın vəzifələri və hüquqları.
- İdarəedici təşkilatın vəzifələri və hüquqları.
- İdarəedici təşkilatın gəlirləri.
- Aqroparkın rezidentinin fəaliyyəti.
- Aqroparkda stimullaşdırıcı tədbirlər.
- Aqroparkda texniki tənzimləmənin xüsusiyyətləri.
- Aqroparklarda şəhərsalma və tikinti fəaliyyəti.
- Aqroparkın yaradılması və fəaliyyəti ilə bağlı işlərin maliyyələşdirilməsi.
- Aqroparkın ləğv edilməsi.

Qeyd edilən bu amillərin tənzimlənməsi bu sahədə səmərəliliyin artması üçün əsas səbəblərdən ola bilər. Belə ki, indiyə qədər yaradılan aqroparkların özəl olması, tam olaraq aqropark standartlarına uyğun olmasalar belə, ilkin mərhələdə aqropark olaraq fəaliyyət göstərmələrinə icazənin verilməsi heç də gələcəkdə bu aqroparkların standartlara uyğunlaşdırılmaması demək deyildir. Düşünürük ki, bu fəaliyyətin tənzimlənməsi, aqroparkların təsis edilməsi zamanı standartların olması, özəl və ya dövlət təyinatlı olmasından asılı olmayaraq

AUDİT 2021, 4 (34), səh. 124-134.

AUDIT 2021, 4 (34), pp. 124-134.

aqroparkların mərkəzləşdirilmiş tənzimlənməsinin aparılması strateji baxımdan səmərəliliyi artıracaqdır.

Fikrimizcə, bütün səciyyəvi xüsusiyyətləri və qarşılıqlı əlaqəni özündə əks etdirən yüksək keyfiyyətli model yaratmaq üçün aqroparkının hər bir halqasını müstəqil sistem kimi, eyni zamanda digər həlqələrdən asılı olaraq təqdim etmək daha düzgün olardı.

Fikrimizcə, hər bir alt sistemdə olduğu kimi, aqroparkda da dominant aşağıdakı komponentləri özündə birləşdirən idarəetmə əlaqəsi olmalıdır:

“Aqropark” Birliyinin əlaqələri üzvlərinin ümumi yığıncağı:

- ekspert məsləhəti;
- Assosiasiyanın fəaliyyətinə nəzarət edən nazirliklər və dövlət orqanlarının nümayəndəlikləri;

“Aqropark:

- hüquqi xidmət;
- maliyyə-iqtisadi xidmət;
- məlumat və məsləhət xidməti;
- marketinq xidməti;
- sərgi mərkəzi.

Burada maliyyə-təsərrüfat hissəsi aqroparkın mədaxil və xərclərinə, aqroparkın fonduna vəsaitin yığılmasına nəzarət edir və uçotunu aparır, qarşılıqlı razılaşma əsasında mühasibat uçotu prosedurunu və təminatını öz üzərinə götürə bilir. Həmçinin aqroparkın ayrı-ayrı istiqamətlərinin vergi hesabatlarının (xüsusən də istehsalat bölməsi) realizasiyasını həyata keçirir. Fikrimizcə, birliyin ekspert şurası aqroparkın tərkibindəki müəssisələrdə elmi-texniki işlərin həyata keçirilməsinə, innovasiyaların tətbiqinin gedişinə nəzarət edir, onlardan istifadənin iqtisadi səmərəsini qiymətləndirir və onlara yenidən baxılmasının zəruriliyi və ya yerləşdirilməyə hazır olması barədə qərar qəbul edir. Daha sonra isə yeniliyin kommersionlaşdırılması üçün innovasiya bankında ehtiyat formalaşdırır.

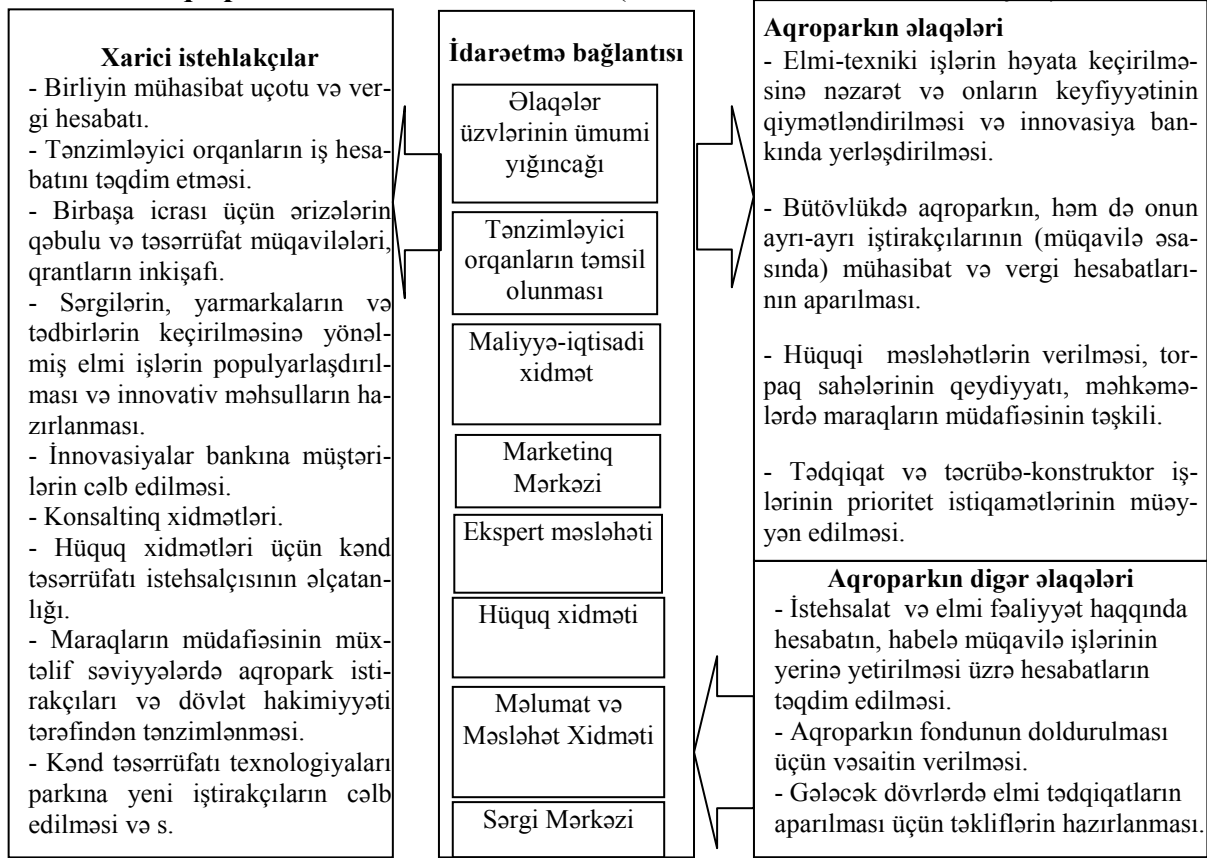
“Aqropark” birliyinin əlaqələri üzvlərinin ümumi yığıncağına aqroparkın əsas inkişaf istiqamətlərini müəyyən edən və aqroparkın hissələrinin seçilmiş nümayəndələrindən ibarət kollegial özünü idarə orqanı kimi yanaşmaqda olar.

İnformasiya-məsləhət xidməti aqroparkın tərkibinə daxil olmayan təşkilatlara əvəzli əsaslarla məsləhət xidmətləri göstərir, aqroparkın elmi əlaqəsinin fəaliyyətinin nəticələrini təbliğ edir, həmçinin müştəriləri innovasiya bankına cəlb edir, qabaqcıl inkişafın və nailiyyətlərin daha da tətbiqi üçün işləri icra edir.

Marketinq xidməti sərgi mərkəzi ilə birlikdə eksperimental istehsal məhsullarının nümayişi, onların daha da reallaşdırılmasına töhfə verilməsi, aqroparkın müştəri bazasının genişləndirilməsi, aqrar sahəyə daxil olmayan təşkilatlarla birbaşa təsərrüfat müqavilələrinin bağlanması istiqamətində tədbirlər təşkil edir. Yuxarıda qeyd olunanlara əsasən, aqroparkın idarəetmə səviyyəsinin modelini aşağıdakı sxemdəki kimi təsvir etmək olar.

Sxem 1.

Aqroparkların funksional modeli (müəllif tərəfindən hazırlanmışdır)

Qeyd etdiyimiz bu xidmətlər yaxşı əlaqələndirilmiş qarşılıqlı əlaqə şəraitində aqroparkın sabit və səmərəli fəaliyyətini təmin edir, onun fəaliyyətinə hüquqi və iqtisadi nəzarəti həyata keçirir və eyni zamanda, bütün səviyyələrdə hökumətin aqroparkı iştirakçılarının maraqlarını müdafiə edir.

İdarəetmə əlaqəsi isə, digər elementlər arasında, ixtisas, sürət, digər bağlantılardan rəylərin mövcudluğu, yığılmaçılıq və mobillik ilə fərqlənməlidir. Düşünürük ki, idarəetmə orqanlarının maliyyələşdirilməsi isə aqroparkın fonduna illik daxilolmaların 20 faizindən çox olmayan məbləğdə həyata keçirilməlidir.

Təşkilati-iqtisadi səmərəliliyin artırılması baxımından kənd təsərrüfatı texnologiyaları parkının elmi əlaqəsinin formalaşdırılması da öz növbəsində əhəmiyyətlidir və burada aşağıda qeyd olunan bir qrup iştirakçıların iştirakını qeyd edə bilərik:

- tədqiqat institutları;
- eksperimental laboratoriyalar;
- seçim stansiyaları;
- aqrar profilli ali təhsil müəssisələrinin elmi-tədqiqat və təcrübə-konstruktor işləri ilə məşğul olan professor-müəllim heyəti;
- bakalavrlar və aspirantlar;
- innovasiyalar bankı;
- eksperimental sahələr.

Düşünürük ki, innovasiyalar və aqrar-sənaye kompleksi sahəsində aşağıdakı sahələr prioritet olmalıdır:

AUDİT 2021, 4 (34), səh. 124-134.

AUDIT 2021, 4 (34), pp. 124-134.

- kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı, saxlanması və emalı üçün enerji və resurs qənaət edən texnologiyalar;
- idxalı əvəz edən və keyfiyyətli qidanın maya dəyərini azaldan yeniliklər;
- kənd təsərrüfatı maşınlarının, hissələrinin və mexanizmlərinin etibarlılığını, davamlılığını, səmərəliliyini və texniki xidmət qabiliyyətini artırmaq üçün texnologiyalar;
- kənd təsərrüfatı sənayesinin yaşıllaşdırılması;
- kənd təsərrüfatı istehsalının tullantısız dövriyyəsinin inkişafı və təkmilləşdirilməsi;
- təbii-iqlim şəraiti və relyef xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla istehsalın şaxələndirilməsi;
- hazır qida və yarımfabrikatların emalı, saxlanması və qablaşdırılması üsullarının təkmilləşdirilməsi.

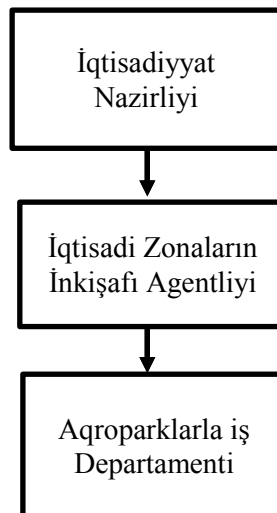
Fikrimizcə, tapşırıqların və prioritetlərin kompleks şəkildə həyata keçirilməsi nəticəsində elmi əlaqə modeli aqrar-sənaye parkının multisistemini üzvi elementinə çevriləcək.

Ümumilikdə biz aqroparkların təşkilati strukturuna diqqət yetirsək, görərik ki, aqroparklarda əsasən xətti təşkilati struktur modelindən istifadə olunmuşdur. Düşünürük ki, daxili təkmilləşdirilmiş idarəetməni təmin etmək üçün aqroparklarda funksional, xətti-funksional, matris, şəbəkə və divisional kimi daha təkmil təşkilati struktur modellərindən istifadə edə bilərik. Bu növ təşkilati struktur modellərinə nümunə olaraq, aşağıdakı cədvəl formalarına diqqət yetirə bilərik[11].

Hal-hazırda respublikamızda aqroparklarla münasibətlərin tənzimlənməsi və idarə olunmasını xarakterizə edən struktur aşağıdakı sxem 2-də göstərilən kimidir.

Sxem 2.

Azərbaycanda aqroparklarla işin tənzimlənməsi strukturu
(müəllif tərəfindən hazırlanmışdır)

Təbii ki, bu proseslərin tənzimlənməsi prosesində hüquqi-normativ tənzimləmə baxımından Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncam və fərmanları, qanunvericilik aktları, Respublikamızın qoşulduğu beynəlxalq əməkdaşlıq müqavilələri və sair mənbələr əsas götürülür.

Texniki və iqtisadi amillərdən başqa, institusional amillərin sistem innovasiyalarının uğuruna böyük təsir göstərəcəyi gözlənilirdi üçün xüsusən müxtəlif peşə və mədəniyyət mənşəli sahibkarların yeni bir təşkilat şəklində birlikdə çalışacağı aqroparklar kimi bio-əsaslı iqtisadiyyat layihələrinin səmərəli təşkili gözlənilə bilər. Fikrimizcə, aqroparklar barədə uçu-

AUDİT 2021, 4 (34), səh. 124-134.

AUDIT 2021, 4 (34), pp. 124-134.

run və ya uğursuzluğun müəyyən edilməsində ən vacib olan institusional amilləri müəyyən etmək üçün nəzəri çərçivə müəyyən edilməlidir. Tədqiqatımın əsaslandığı nəzəriyyə daha çox Williamson (1975) tərəfindən əsası qoyulmuş iqtisadiyyatın bir qolu olan Yeni İnstitusional İqtisadiyyatdan (NIE) irəli gəlir. O, iqtisadiyyata görə əvvəllər neoklassik nəzəriyyə tərəfindən laqeyd qalan institutlar birləşdirilir, bazarların mükəmməl işlədiyi güman edilir və oyunçular tamamilə rəşional davranırlar. Bu fərziyyələr Yeni İnstitusional İqtisadiyyatdan tətbiqi ilə yüngülləşdirilmişdir[13].

Bildiyimiz kimi, aqroparklar müəyyən institusional problemlər yaradan bəzi fərqli xüsusiyyətlərə malikdir. Aqroparklar kimi bio-əsaslı iqtisadiyyat layihələrinin institusional aspekti kənd təsərrüfatında yeni təşkilat formasına aid olduğu üçün ədəbiyyatlarda bununla bağlı təhlillər az qeyd edilmişdir. Burada biz aqroparkın öhdəsindən gəlməli olduğu xüsusi institusional çətinliklər xüsusilə aqroparklara aid ola biləcək “Yeni İnstitusional İqtisadiyyat” konsepsiyalarına əsasən təhlil edəcəyik.

Ümumilikdə bio-əsaslı iqtisadiyyat layihələrinin fərqləndirici xüsusiyyəti qiymət, mövcudluq və keyfiyyət baxımından dəyişə bilən digər (qeyri-kənd təsərrüfatı) sənayelərdən gələn əlavə məhsullardan və tullantı axınlarından asılılıqdır. Buna misal olaraq, əmlakla bağlı institusional problemləri, aqroparkda əlavə məhsulların olduğu kimi istifadəni və müəssisələrin inteqrasiyası üçün siyasət və qaydaların adekvat şəkildə hazırlanmamasını qeyd edə bilərik. Həmçinin layihələr bəzən (müəyyən müddət ərzində) rəqabət üçün dövlət dəstəyindən asılı olur və əsas enerji təchizatçıları və ya startaplarla çıxış edir. Belə olan halda etibarlılıq qeyri-müəyyənliyə səbəb olur, çünki bu dəstəyin gələcəkdə də davam edib-etməyəcəyi məlum deyil və vaxt uyğunsuzluğu kimi tanınan institusional qeyri-müəyyənlik yaradır.

Aqroparkların fəaliyyətinin realizasiyası zamanı fərqli pəşəkar təcrübələrdən olan firmalar və ya tərəfdaşlar arasında əməkdaşlıqlar yaranır ki, bu əməkdaşlıqlar da çətin ola bilər, çünki tapşırığa cəlb edilmiş tərəfdaşların mədəniyyətləri, məqsədləri, gözləntiləri və qavrayışları fərqlidir. Eyni yanaşmanı müxtəlif səviyyələrdə hökumətlər, QHT-lər, banklar və maraqlı qrupları kimi aqroparkla əlaqəli qurumlara da aid etmək olar. Misal olaraq qeyd etmək olar ki, güvən problemləri, mənəvi təhlükə, fürsətçi davranış və məhdud rəşionallıq problemləri bu prosesdə əsas təhlükə yaradan amillərdəndir.

Tərəfdarlar arasında münasibətləri tənzimləmək üçün tərəfdaşlar arasında müqavilələr imzalanmalıdır və müqavilədə aşağıda qeyd olunan münasibətlər tənzimlənməsini qeyd etmək olar:

- müəyyən mülkiyyət hüquqlarının müəyyən edilməsi və onların tərəfdaşlar arasında bölüşdürülməsi;

- texniki konsepsiya;

- biznes konsepsiyası;

- marketinq konsepsiyası;

- istismar mərhələsində aqroparkın tərkibində olan müxtəlif müəssisələrin münasibətləri

və s.

Fikrimizcə, bununla belə, aqroparkda aktivin spəsifikliyi podratçı tərəfdaşlar arasında qarşılıqlı asılılıq yaratmaq üçün kifayət qədər yüksək olmalıdır.

Fikrimizcə, müqavilələrdə natamamlıqlar olacağı halda sonradan düzəlişlərin edilməsi təmin olunmalıdır ki, buna görə mübahisələrin tez-tez baş verməsi və rəşmi prosedurlar vasitəsilə həll olunması ehtimalının az olması gözlənilir. Uzunmüddətli müqavilələr bağlayan aqroparklarda şəxsi münasibətlərin inkişafının mühüm xüsusiyyət olacağı gözlənilir və qarşılıqlı rəşionallıq və etimad kimi qeyri-rəşmi üsulların mövcudluğu böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Y E K U N

Aqroparkların idarə edilməsinin təşkilati-iqtisadi istiqamətlərini aşağıdakı kimi formalaşdırmaq olar:

1. Tədqiqatçıların və iqtisadçıların əksəriyyəti aqroparkları klaster modeli kimi qəbul edərək, onun fəaliyyətinin institusional tərəfini nəzərə almamışlar. Ümumilikdə yanaşsaq, dünya iqtisad elmində aqropark anlayışına birmənalı rast gəlmək mümkün deyildir və əksər konsepsiyalarda aqroparkın ümumi formada bir çox elementi bir yerdə formalaşdırılan elementi kimi təsvir olunduğunu, həmçinin fərqli formalarda meydana çıxan istehsalın bir əsas elementinin və nəticəsinin qəbul edildiyini qeyd etmək olar. Aqroparkla əlaqədar araşdırılan yanaşmalardan belə qənaətə gəlmək olur ki, bu yanaşmaları birləşdirən ümumi cəhət müəlliflər tərəfindən aqroparkın klaster forması kimi qəbil edilməsi və ölkə iqtisadiyyatında qeyri neft sektorunun inkişafını sürətləndirməsidir.

2. Tədqiqatçıların bir qismi aqroparkların təşkilati-iqtisadi amillərinə tam formada yanaşaraq, onu əsasən klaster formasında olan münasibətlərin tənzimlənməsi prosesi kimi təsvir edirlər, bir çox alimlər onun yalnız hüquqi tənzimləmədən ibarət olduğu yanaşmasını qeyd edirlər. Müasir dövrdə aqropark anlayışını bir qədər şaxələndirərək onu ümumi olaraq dörd əsas istiqamətin birgə fəaliyyəti kimi: istehsal, elm, menecment və marketinq olaraq qeyd etmişlər. Aqropark anlayışı və onun təşkilati-iqtisadi amilləri geniş anlayış olmaqla, onun elmi cəhətdən əsaslandırılmış izahı ona kompleks şəkildə yanaşmanı zəruri edir. Aqroparklarda koordinasiya mexanizminin seçimi institusional mühit tərəfindən ciddi şəkildə müəyyən edilməsi və buna görə də maraqlı tərəflərin bundan xəbərdar olmasının vacibliyi nəzərdə tutmalıdır.

3. Aqroparklar idarəetmə strukturlarını nəzərə alaraq çevik təşkilati struktur tələb edirlər. Çünki aqropark bu əməkdaşlıqdan iqtisadi və ekoloji fayda əldə etmək üçün vahid təşkilatda birlikdə işləyən müxtəlif müəssisələrin birləşməsidir. Burada sadəcə qiymətlər və ya iyerarxiyadan daha mürəkkəb və çevik koordinasiya mexanizminin tələb edilməsini qeyd etmək lazımdır.

4. Aqroparkın strukturu dedikdə, əlaqələrin yaxşı qurulmasından işindən və aqroparkın məqsəd və vəzifələrinin bütün iştirakçıları tərəfindən məcburi şəkildə yerinə yetirilməsindən asılı olan mürəkkəb multisistem başa düşülməlidir. Aqroparkda idarəetmə əlaqəsi üstünlük təşkil edir və aqrar-sənaye parkının sabit və səmərəli fəaliyyətini təmin edir, onun fəaliyyətinə hüquqi və iqtisadi nəzarəti həyata keçirir, eyni zamanda bütün idarəetmə səviyyələrində aqrar-sənaye parkı iştirakçılarının maraqlarını müdafiə edir.

5. Aqroparkda idarəetmənin elmi əlaqəsi prioritet elmi istiqamətlər əsasında innovasiyaların, yeni texnologiyaların, kənd təsərrüfatı istehsalının idarə edilməsinin üsul və üsullarının işlənilib hazırlanmasını, əsaslandırılmasını, tətbiqini və elmi təminatını həyata keçirir. Əldə edilən texnologiyaların sonra kommersiyalaşdırılması üçün aqroparkın innovasiya bankına verilir.

AUDİT 2021, 4 (34), səh. 124-134.

AUDIT 2021, 4 (34), pp. 124-134.

6. Aqroparkın təhsil əlaqəsi - tələbat olan gənc mütəxəssislərin hazırlanması, aqrar-sənaye kompleksinin rəhbər işçilərinin, xüsusən istehsalın idarə edilməsi və təşkili üzrə yəni-dən hazırlanması və ixtisasartırılması üçün daimi fəaliyyət göstərən sistemin formalaşdırılması üçün nəzərdə tutulmuş aydın təşkil edilmiş, bir-biri ilə əlaqəli təhsil şəbəkəsidir. Sistem böhranı zamanı idxalın əvəzlənməsi və ÜTT şərtlərinə uyğunlaşdırılır.

7. Aqroparkın istehsal əlaqəsi əsas və ən mürəkkəb həlqələrindən biridir, çünki o, ilkin kənd təsərrüfatı xammalından tutmuş hazır yarımfabrikatlara və ərzaq məhsullarına qədər kənd təsərrüfatı istehsalının tam dövrünü əhatə etməlidir, ona görə də onun tərkibinə kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı və qablaşdırılması üzrə istehsal müəssisələri, anbar təşkilatları daxil edilməlidir.

Qeyd etmək olar ki, aqroparklar mürəkkəb təşkilati sistem olduğu üçün burada təşkilati-iqtisadi tənzimləmə detallı şəkildə aparılmalı, yaradılan aqroparklara bir sistemin elementlərini tamamlayan sistem kimi yanaşılmalı, münasibətlərin və idarəetmənin tənzimlənməsinin hüquqi bazası təkmilləşdirilməlidir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. “Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və emalına dair Strateji Yol Xəritəsi”. Bakı, 06 dekabr 2016-cı il.

2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının icrasının dördüncü ilinin yekunlarına dair həsr olunmuş konfransda nitqi. Bakı, 29 yanvar 2019-cu il. <https://president.az/articles/31713>

3. İbrahimov İ.H. “Aqrar sahənin iqtisadiyyatı”. Bakı, 2016-cı il.655s

4. <https://president.az/az/articles/view/54716>

5. www.stat.gov.az

6. www.economy.gov.az

7. <http://agro.gov.az/az>

8. http://senaye.gov.az/az/senaye_zonalari/parks/sumgayit_kimya/

9. www.azexport.az

10. <http://agrodata.az>

11. Novikov Ivan Sergeevich, “Formation and functioning of innovative integrated structures(Agrotechnoparks) in the system”, dissertation, Saratov, 2016, 195p.

12. Olga Lucia Arciniegas, “The case of Agrosfera in Aguascalientes”, Mexico, 2013, 86p.

13. Lilianne Laan, “Institutional challenges in the development and realization of Agroparks”, dissertation, Netherlands, 2009, 48p.

*Исмаилов Эльшан Эллаз оглы,
докторант,
Бакинский Университет Бизнеса,
E-mail: ismayilov.elsan92@mail.ru
© Исмаилов Э.Э., 2021*

ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ УПРАВЛЕНИЯ АГРОПАРКОМ

Р Е З Ю М Е

Цель исследования - заключается в описании аспектов, факторов, институциональных подходов, структуры управления и составных элементов современного подхода к управлению агропарками.

Методология исследования - исследование проводилось путем анализа основ теории организационно-экономических факторов, выявления некоторых ее недостатков и, наконец, объяснения и определения организационного стиля управления в соответствии с требованиями современности.

Практическая значимость исследования - основные положения и результаты исследования могут быть использованы для изучения теоретических основ управления агропарками и рационального использования сельскохозяйственных ресурсов страны.

Результаты исследования - связаны с выявлением и рассмотрением основы развития сельского хозяйства и человеческого капитала как основного источника создания каждого элемента агропарка.

Оригинальность и научная новизна исследования – в ходе исследования выявлены новые подходы и факторы формирования агропарков и комплексного развития хозяйствования. Предлагается создание агропарка в соответствии с составляющими и основными чертами современной структуры с учетом новых факторов развития периода.

Ключевые слова: сельское хозяйство, агропарк, организация, структура, институциональный подход, ресурс, интеграция, единство.

Elshan Ellaz Ismayilov,
Ph.D. Student,
Baku Business University,
E-mail: ismayilov.elsan92@mail.ru
© E.E.Ismayilov, 2021

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC DIRECTIONS OF AGRICULTURAL PARK MANAGEMENT

ABSTRACT

The purpose of the research - consists of describing the aspects, factors, institutional approaches, management structure and constituent elements of the modern approach to the management of agricultural parks.

The methodology of the research - the research was conducted by analyzing the foundations of the theory of organizational and economic factors, identifying some of its shortcomings, and finally explaining and defining the organizational management style in accordance with the requirements of modern times.

The practical importance of the research - the main provisions and results of the research can be used to examine the theoretical foundations of agricultural park management and the rational use of the country's agricultural resources.

The results of the research - determining and taking into account the basis for the development of agriculture and human capital as the main resource for the creation of each element of the agropark.

The originality and scientific novelty of the research - the study identified new approaches and factors for the formation of agricultural parks and the integrated development of management. It is suggested that the agropark be created in accordance with the components and basic features of the modern structure, taking into account the new development factors of the period.

Keywords: agriculture, agropark, organization, structure, institutional approach, resource, integration, unity.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:
02.09.2021
Təkrar işləməyə göndərilmişdir:
07.09.2021
Çapa qəbul olunmuşdur: 13.09.21

Дата поступления статьи в редакцию: 02.09.2021
Отправлено на повторную обработку: 07.09.2021
Принято к печати: 13.09.21

The date of the admission of the article to the editorial office: 02.09.2021
Send for reprocessing: 07.09.2021
Accepted for publication: 13.09.21